

ПИЛИПЕНКО Є. В.,

здобувач

(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

УДК 343.3/7

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРешКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Стаття присвячена аналізу відповідальності за перешкодження законній діяльності за кримінальним законодавством зарубіжних країн. На підставі досвіду законодавця інших країн зроблено висновки про перспективи вдосконалення положень вітчизняного кримінального законодавства.

Ключові слова: перешкодження, протидія, законна діяльність, уніфікація.

Статья посвящена анализу ответственности за воспрепятствование законной деятельности по законодательству зарубежных стран. На основе опыта законодателя других стран сделаны выводы о перспективах усовершенствования положений отечественного уголовного законодательства.

Ключевые слова: воспрепятствование, противодействие, законная деятельность, унификация.

The article aims to analyze the liability for obstructing the legal activity in accordance with the criminal legislation of foreign countries. Based on the experience of the legislator of other countries, the author concludes the perspectives of improving the regulations of Ukrainian criminal legislation.

Key words: obstructing, counteraction, legal activity, unification.

Вступ. Існування правової держави неможливе без забезпечення належного захисту законної діяльності як осіб, що представляють державу, так і простих громадян, а також їхніх об'єднань, створення умов для реалізації ними своїх законних прав. Такий захист досягається в тому числі за допомогою кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за перешкодження законній діяльності. При чому в кожній країні законодавець використовує свій підхід до формування системи таких злочинів.

Окремих проблемам кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, що полягають у перешкодженні законній діяльності, присвятили свої роботи такі вчені, як Т.К. Агузаров, С.М. Блажівський, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, І.М. Залялова, І.О. Зінченко, О.О. Кваша, Л.П. Медіна, М.О. Мягков, Т.Д. Нурахмедов, В.І. Осадчий, Т.Д. Устінова та інші, однак у їхніх роботах недостатньо уваги приділяється аналізу відповідальності за вчинення таких злочинів за законодавством зарубіжних країн.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз підходу законодавця інших країн до визначення системи й ознак злочинів, що полягають у перешкодженні законній діяльності.

Результати дослідження. Найбільш наближеним до законодавства України є кримінальне законодавство країн пострадянського простору. Так, майже в усіх кримінальних кодексах таких країн, як Росія, Узбекистан, Казахстан, Білорусь, Молдова, Вірменія, Туркменістан, Таджикистан, є норми про відповідальність за перешкодження реалізації виборчих прав, діяльності журналістів, здійсненню релігійних обрядів, проведенню зборів, мітингів, демонстрацій, законній підприємницькій діяльності, здійсненню правосуддя, виконанню су-

дових рішень. Зазначені норми зарубіжного кримінального законодавства майже ідентичні відповідним положенням Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Проте зустрічаються в законодавстві цих країн і специфічні норми про кримінальну відповідальність за перешкоджання законній діяльності, які невідомі вітчизняному кримінальному законодавству.

Значна кількість норм кримінального законодавства зарубіжних країн присвячена відповідальності за перешкоджання законній діяльності у сфері господарської діяльності. Так, у статті 185.4 КК РФ «Перешкоджання здійсненню або незаконне обмеження прав власників цінних паперів» зазначається, що винна особа підлягає відповідальності за незаконну відмову скликання або ухилення від скликання загальних зборів власників цінних паперів осіб, котрі мають право брати участь у загальних зборах, проведення загальних зборів власників цінних паперів за відсутності необхідного кворуму, а так само інше перешкоджання здійсненню або незаконне обмеження встановлених законодавством РФ прав власників емісійних цінних паперів чи інвестиційних паїв пайових інвестиційних фондів, якщо ці діяння спричинили громадянам, організаціям або державі велику шкоду або пов'язані з отриманням доходів у великому розмірі [1].

Стаття 185.5 КК РФ передбачає відповідальність за перешкоджання вільній реалізації права при прийнятті рішення на загальних зборах акціонерів, загальних зборах учасників товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю чи на засіданні ради директорів (наглядової ради), господарського товариства [1]. Схожі норми міститься й у статті 249 КК Казахстану «Рейдерство» [2], статті 245-9 КК Молдови «Перешкоджання реалізації прав учасників (акціонерів) комерційних товариств і незаконне позбавлення цих прав» [3].

Опікується правами підприємців і законодавець Узбекистану. Так, уся глава XIII-1 КК Узбекистану називається «Злочини, пов'язані з перешкоджанням, незаконним втручанням у підприємницьку діяльність, та інші злочини, що посягають на права та законні інтереси суб'єктів господарювання», а в статті 192-6 КК Узбекистану передбачена відповідальність за перешкоджання застосуванню пільг і преференцій, наданих суб'єктам підприємницької діяльності, учинене після застосування адміністративного стягнення за ті самі дії [4]. Стаття 187 КК Вірменії передбачає відповідальність за перешкоджання законній підприємницькій або іншій економічній діяльності [5].

Проте й суб'єкти господарської діяльності можуть притягатись до відповідальності за перешкоджання законній діяльності. Так, стаття 239-2 КК Молдови «Перешкоджання банківському нагляду» передбачає відповідальність за перешкоджання акціонером, адміністратором чи іншим будь-яким працівником банку здійсненню контролю з боку Національного банку Молдови [3]. Відповідальність за перешкоджання податковим службам закріплює законодавець Киргизстану [6, с. 233].

Велику увагу зарубіжний законодавець приділяє перешкоджанню законній діяльності під час процедури банкрутства. Так, у частині 3 статті 195 КК РФ передбачена відповідальність за незаконне перешкоджання діяльності арбітражного керуючого чи тимчасової адміністрації кредитної або іншої фінансової організації [1].

Стаття 241 КК Білорусі «Перешкоджання відшкодуванню шкоди кредиторам (кредиторам)» передбачає відповідальність за приховування, відчуження або знищення майна індивідуального підприємця або юридичної особи, неплатоспроможність яких має або набуває стійкого характеру, з метою зірвати або зменшити відшкодування шкоди кредиторам (кредиторам), учинені цим індивідуальним підприємцем або посадовою особою, засновником (учасником) чи власником майна цієї юридичної особи, що спричинило шкоду кредиторам (кредиторам) у великому розмірі [7].

Як бачимо, кримінальне законодавство наших найближчих сусідів містить значно більшу кількість норм, що передбачають відповідальність за перешкоджання законній діяльності, особливо у сфері господарської діяльності.

Знаходимо відповідальність за перешкоджання діяльності й у злочинах проти миру, міжнародного правопорядку та безпеки людства. Так, перешкоджання дітонародженню ви-

значається як спосіб геноциду в багатьох країнах (статті 357 КК РФ, 168 КК Казахстану, 127 КК Білорусі, 393 КК Вірменії, 398 КК Таджикистану), у статті 116.0.15 КК Азербайджану необґрунтоване перешкоджання поверненню військовополонених та цивільних осіб до своєї держави визначається як різновид порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів, а законодавець Молдови перешкоджання отриманню гуманітарної допомоги називає як спосіб голодомору цивільного населення, відповідно, застосування заборонених методів ведення війни (стаття 137-3 КК Молдови).

Зауважимо, що, на відміну від вищенаведених кримінальних кодексів країн пострадянського простору, кримінальне законодавство України не містить норм щодо відповідальності за перешкоджання законній діяльності.

У статті 381 КК Казахстану передбачена відповідальність за перешкоджання діяльності прокурора, якщо це спричинило істотну шкоду правам і законним інтересам громадян або організацій чи охоронюваним законом інтересам суспільства або держави [2].

Стаття 403 КК Казахстану містить норму про відповідальність членів громадських об'єднань за перешкоджання законній діяльності державних органів. Стаття 415 КК Казахстану передбачає відповідальність за перешкоджання особі добровільно давати показання або подання заяви про вчинений злочин шляхом застосування погроз, шантажу чи інших незаконних дій з боку прокурора або особи, котра здійснює досудове розслідування. А в статті 436 КК Казахстану міститься кримінально-правова заборона посадовій особі перешкоджати громадянину виконувати обов'язки присяжного засідателя [2].

Містить сучасне кримінальне законодавство іноземних держав і норми, які зустрічались в історії кримінального права українських земель, проте з часом потреба в них минула й законодавець відмовився від їх використання, на сучасному етапі розвитку суспільства вони сприймаються як анахронізм. Так, кримінальне законодавство Узбекистану та Туркменістану містить норми про відповідальність за перешкоджання жінці укласти шлюб (стаття 136 КК Узбекистану, стаття 162 КК Туркменістану) [4; 8], а Таджикистану – за перешкоджання отриманню основної обов'язкової загальної (дев'ятирічної) освіти (стаття 164) [9].

Притаманна відповідальність за перешкоджання законній діяльності (крім тих, що відомі вітчизняному законодавству) і кримінальному законодавству більш віддалених країн. Так, відділ 3 глави 3 розділу 2 книги 2 КК Франції регулює питання відповідальності за перешкоджання рятувальним заходам і ненаданню допомоги, а перешкоджання нормальному здійсненню економічної діяльності визначається як один із способів дискримінації, яка може бути здійснена за ознаками не лише статі, політичних чи релігійних переконань тощо, а й за ознаками походження особи, сімейного стану, стану здоров'я, фізичних вад і навіть профспілкової діяльності. У статті 559 КК Франції передбачена відповідальність за тяжке порушення громадського порядку з метою перешкодити якій-небудь особі здійснити свої громадянські права [10, с. 651, 716, 813]. Крім цього, кримінальне законодавство Франції до діянь, що причетні до шахрайства, зараховує дії особи, яка шляхом насильства або погроз перешкоджає або обмежує свободу підвищення ціни або представленню заявок на підряд при проведенні публічних торгів [6, с. 210].

У КК ФРН перешкоджання поверненню людини в певну країну, що створює для неї небезпеку переслідування за політичними мотивами, називається способом поставки (угону) людей за межі країни (§ 234-а) [10, с. 683].

Кримінальне законодавство Болгарії передбачає відповідальність за перешкоджання здійсненню конституційних політичних прав (стаття 169-б) і перешкоджання в працевлаштуванні з політичних мотивів (стаття 172). Відповідно до статті 270 КК Болгарії, кримінально караним є незаконне перешкоджання представнику влади у виконанні його обов'язків, згідно зі статтею 283-б, відповідальності підлягає посадова особа, яка перешкоджала власнику в здійсненні його прав [10, с. 713, 838, 849]. Передбачає відповідальність за перешкоджання користуванню власністю й КК Словаччини (§ 208) [11].

КК Голландії містить такі специфічні злочини, як умисне приховування вогнегасників у випадку пожежі або вчинене іншим способом незаконне перешкоджання гасінню пожежі

(стаття 159) і перешкоджання проведенню ремонту дамби у випадку повені чи в очікуванні повені (стаття 160); перешкоджання чи зрив судово-медичного дослідження трупа (стаття 190) [10, с. 813, 871].

У статті 294 КК Італії зазначається, що відповідальності підлягає особа, яка насильством, погрозою чи обманом перешкодить громадянину повністю або частково здійснити будь-яке політичне право або вплине на нього, щоб він здійснив його в іншому, ніж цього бажав смислі [10, с. 718–719].

Схоже положення містить і кримінальне законодавство Сан-Марино, яке, крім традиційного перешкоджання проведенню виборів, передбачає відповідальність за перешкоджання вести агітацію чи пропаганду або брати участь у зібраннях чи маніфестаціях, перешкоджання поданню скарг, заяв та інших петицій або здійсненню іншого політичного права (стаття 396 КК Сан-Марино) [10, с. 719].

КК Іспанії визначає перешкоджання здійсненню особою її прав і свобод кваліфікованим складом примушування вчинити певні дії, не заборонені законом (стаття 172) [10, с. 686].

Загалом досліджуючи кримінальне законодавство Іспанії, М.І. Хавронюк зазначає, що КК Іспанії однозначно виходить із двох аксіом, згідно з якими 1) усі, за незначними винятками, основні права людини та громадянина повинні мати належні кримінально-правові (в окремих випадках адміністративно-правові) гарантії; 2) усі основні права людини та громадянина мають бути захищені передусім від незаконних дій посадових і службових осіб, які і є в більшості випадків основною загрозою зазначених прав і свобод [10, с. 711]. У зв'язку з цим не дивно, що серед усіх інших стаття 542 КК Іспанії передбачає відповідальність за умисне перешкоджання особі для здійснення інших конституційних громадянських прав. Так забезпечується рівний, а не вибірковий, як у КК України, захист основних прав і свобод людини та громадянина від перешкоджання. Уважаємо, що таке положення має стати прикладом для законодавця України.

Ще далі пішов законодавець Андорри, який у статті 120 криміналізував будь-яке перешкоджання вільному здійсненню громадянських, політичних чи виборчих прав [6, с. 159]. На нашу думку, такий підхід не зовсім правильний, адже суспільна небезпечність перешкоджання різним правам і свободам може мати різний рівень суспільної небезпеки, а отже, потребувати різної кримінально-правової оцінки та покарання. Водночас ідея існування загальної норми, яка передбачала б відповідальність за перешкоджання будь-яким правам поряд з існуванням спеціальних норм, що передбачали б кваліфіковані види такого злочину, заслуговує на увагу.

Не обійшов стороною законодавець Іспанії й перешкоджання у сфері господарської діяльності. Так, покаранню підлягає керівник заснованого чи такого, що засновується, об'єднання, який перешкоджав члену об'єднання в здійсненні права на інформацію, на участь в управлінні чи контролі за діяльністю об'єднання (стаття 293 КК Іспанії) або перешкоджав діяльності осіб, органів, контролюючих чи інспектуючих організацій (стаття 294 КК Іспанії) [10, с. 931].

Специфічним службовим злочином, відповідно до іспанського законодавства, є перешкоджання кримінальному переслідуванню за вчинення злочинів і винних у них осіб (статті 407 і 408 КК Іспанії) [10, с. 854].

Схоже положення містить і КК Норвегії. Так, згідно з § 118, злочином визнається перешкоджання законному засудженню з боку посадової особи [10, с. 860].

Кримінальне законодавство Англії передбачає відповідальність за перешкоджання проведенню розслідування порушень Закону про конкуренцію [6, с. 244].

Перешкоджання громадянам здійснювати свободу слова й зібрань у статті 261 визнає КК Албанії. Крім цього, у статті 130 КК Албанії встановлена відповідальність за перешкоджання спільному життю або розлученню [10, с. 714, 885].

Законодавство Латвії передбачає відповідальність за перешкоджання боржником процесу неплатоспроможності (стаття 215 КК Латвії) [10, с. 767]. У кримінальному законодавстві Словаччини одразу два злочини присвячені відповідальності за перешкоджання

процесу неплатоспроможності: перешкодження процедурі банкрутства, реструктуризації боргу або зменшенню заборгованості шляхом невиконання покладених на особу обов'язків або зазначення неправдивої інформації в списках активів і зобов'язань (§ 242) та перешкодження процедурі банкрутства шляхом приховування майна банкрута, приховування бізнесу банкрута, фальсифікації або знищення інформації про активи чи фінансову діяльність боржника тощо (§ 243) [11].

КК Болгарії передбачає відповідальність за перешкодження виконанню податковим органом його обов'язків (стаття 258) [10, с. 773]. Перешкодження здійсненню державного нагляду визнається злочином відповідно до статті 279 КК Естонії [10, с. 838].

КК Швейцарії передбачає відповідальність за перешкодження роботі громадського (стаття 237), залізничного транспорту (стаття 238) і роботі підприємств залізничного, поштового, телеграфного й телефонного зв'язку, підприємств щодо забезпечення водою, світлом, енергією чи теплом (стаття 239). Крім цього, передбачена відповідальність і за перешкодження здійсненню дій, учинюваних у порядку виконання службових обов'язків [10, с. 804, 839].

Визнає перешкодження здійсненню обов'язків посадової особи й законодавець Швеції (стаття 13 глави 17 КК Швеції) [10, с. 841].

Перешкодження нормальному функціонуванню державних або інших підприємств, установ, організацій чи служб з метою послаблення Грузії утворює склад диверсії за законодавством Грузії [6, с. 417].

КК Австрії містить § 187, у якому передбачена відповідальність за перешкодження боротьбі із загальною небезпекою, зокрема створення перепон для проведення заходів, необхідних для запобігання небезпеки для життя і здоров'я великої кількості людей або для чужої власності у великому розмірі. Також § 196 закріплює злочинність перешкодження проведенню виховних заходів щодо дитини [10, с. 825].

Військовий КК Норвегії містить норму про відповідальність за намагання перешкодити зверненню підлеглого із заявою або проханням [10, с. 876].

Відповідальність передбачена за групу злочинів, пов'язаних із перешкодженням виконанню публічних обов'язків, в Особливій частині КК Японії [12, с. 197].

Стаття 153 КК Грузії «Посягання на свободу слова» закріплює відповідальність за перешкодження здійсненню свободи слова або права на отримання чи розповсюдження інформації, що спричинило істотну шкоду або вчинене з використанням службового становища [6, с. 166].

Відповідно до статті 161 КК Аргентини покаранню підлягає особа, яка перешкождала вільному розповсюдженню книги або газети. Схожу норму містить і законодавство Болівії. Так, згідно зі статтею 296 КК Болівії, злочином визнається перешкодження вільному розповсюдженню думок будь-якими засобами та вільному обігу книг, періодичних і друкованих видань. Також, відповідно до статті 181 КК Аргентини, відповідальності підлягає особа, яка силою або погрозою перешкождала володінню або використанню нерухомості [6, с. 166–167, 223].

Також у законодавстві багатьох країн втручання з метою перешкодження законній діяльності визнається перешкодженням законній діяльності, про що свідчить назва такої норми. Такий підхід використовує законодавець РФ, Казахстану, Вірменії, Азербайджану, Туркменістану, Таджикистану, Словаччини та деяких інших країн.

Висновки. Відповідальність за перешкодження законній діяльності за законодавством різних країн суттєво відрізняється. Система таких злочинів залежить від соціально-економічних, культурних, політичних, історичних та інших факторів, які впливали на формування кримінального законодавства в тій чи іншій країні, поширеності таких діянь. Законодавець кожної країни вибірково підходить до вирішення питання щодо того, перешкодження якій діяльності має тягти за собою кримінальну відповідальність. Проте законодавство деяких країн, наприклад Іспанії, містить загальну норму, яка передбачає відповідальність за перешкодження реалізації громадянських прав і свобод.

На нашу думку, запровадження до кримінального законодавства України загальної норми, яка б передбачала відповідальність за перешкодження будь-якій законній діяльності,

реалізації будь-яких прав і свобод, гарантованих Конституцією України, особливо в контексті інституту кримінального проступку є доцільним. Конкретні види перешкоджання окремим видам законної діяльності, що характеризуються більш високим рівнем суспільної небезпеки, можуть бути кваліфікованими складами цього злочину (проступку).

Однією з тенденцій розвитку законодавства інших країн у цій галузі є приділення значної уваги відповідальності за перешкоджання господарській діяльності й процедурі банкрутства. Ураховуючи, що одним із напрямів кримінально-правової політики в Україні останнього часу є гуманізація кримінального законодавства в цій сфері, зокрема широка декриміналізація злочинів у сфері господарської діяльності, вважаємо, що існування норм про перешкоджання законній діяльності й процедурі банкрутства доцільні лише у виді відповідних кримінальних проступків.

З метою уніфікації термінології пропонуємо використати досвід законодавця інших країн, який, замість словосполучень «протидія», «створення перешкод», «втручання з метою перешкоджання» тощо, використовує єдиний термін «перешкоджання».

Список використаних джерел:

1. Уголовный кодекс РФ // Сайт «Консультант плюс» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base= LAW;n=195966;fld=134;dst=100534,0;rnd=0.39383772979008236>.
2. Уголовный кодекс Республики Казахстан // Сайт «Законодательство Республики Казахстан онлайн» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=2422;-293.
3. Уголовный кодекс Республики Молдова // Сайт «Законодательство Республики Молдова» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.justice.md/ru/331268/>.
4. Уголовный кодекс Республики Узбекистан // Сайт «Законодательство Республики Узбекистан» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=111457.
5. Уголовный кодекс Республики Армения // Сайт парламента Республики Армения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus>.
6. Сравнительное уголовное право. Особенная часть : [монография] / под общ. и науч. ред. докт. юрид. наук, профессора, заслуженного деятеля науки РФ С.П. Щербы. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 544 с.
7. Уголовный кодекс Республики Беларусь // Сайт «Эталон онлайн» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://etalonline.by/?type= text®num=НК9900275#load_text_none_1_.
8. Уголовный кодекс Республики Туркменистан // Сайт «Legislationline» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ ru/documents/action/popup/id/15853/preview>.
9. Уголовный кодекс Республики Таджикистан // Сайт «Legislationline» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ru/ documents/section/criminal-codes>.
10. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : [монографія] / М.І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1049 с.
11. TRESTNÝ ZÁKON z 20. mája 2005 // Zákony pre ľuďi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300/suvislosti>.
12. Хохлова І.В. Кримінальне право зарубіжних країн (в питаннях та відповідях) : [навчальний посібник] / І.В. Хохлова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 255 с.

